

EIKELMUIZEN OP HET SPOOR

Sven Verkem & Nele Vleugels

De verspreiding van de eikelmuis (*Eliomys quercinus*) in Vlaanderen en Nederland is in grote lijnen bekend, maar het exacte verspreidingsgebied en de aantallen zijn minder duidelijk. De oorzaak hiervan is ongetwijfeld dat deze zoogdiersoort zich niet gemakkelijk laat vangen en, vooral bij lage densiteiten, niet eenvoudig waar te nemen is. We zijn daarom op zoek gegaan naar alternatieve inventarisatie-technieken, en kwamen uit bij nestkasten en haarvallen.

Ons onderzoek werd uitgevoerd in twee bosgebieden met een goed ontwikkelde struiklaag; het ene in Overijse (Vlaams-Brabant) en het andere in De Panne (West-Vlaanderen). In beide gebieden komt de eikelmuis voor, maar, op basis van visuele waarnemingen van lokale medewerkers, weten we dat de densiteit in Overijse heel wat lager is dan in De Panne.

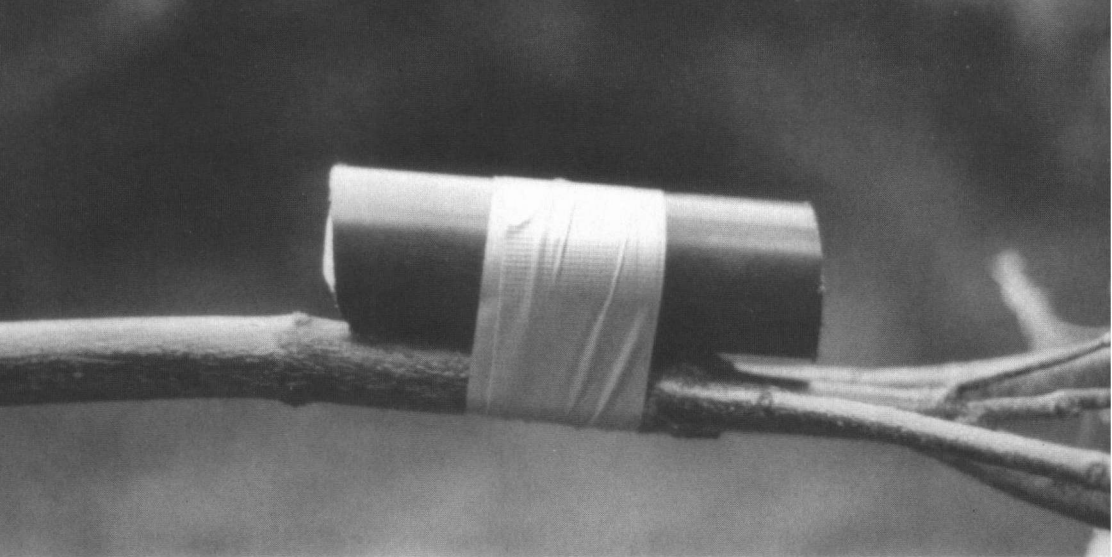
Twee nestkasten met de opening naar de boom opgehangen. De balkjes zorgen voor een ruime spleet tussen stam en nestkast. Foto: Nele Vleugels

Nestkasten

In Groot-Brittannië gebruikt men aangepaste nestkasten om de aantallen van de hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*), het kleine broertje van de eikelmuis, te monitoren. Vermits ook de eikelmuis regelmatig in vogelnestkasten wordt aangetroffen, leek het ons wel de moeite waard om na te gaan in hoeverre we speciale eikelmuis nestkasten kunnen gebruiken. Het systeem van de 'slaapmuis-nestkasten' is eenvoudig: namelijk een gewone nestkast die met de opening naar de boom toe wordt opgehangen. Twee balkjes zorgen ervoor dat er voldoende ruimte is tussen de stam en de ingang van de nestkast. Voor de eikelmuisen hebben we nestkasten gemaakt die iets groter zijn dan de standaard-vogelnestkastjes, en ook de opening werd vergroot tot een diameter van 5 cm. We hebben gewerkt met twee modellen met dezelfde afmetingen, maar van verschillende houtsoort, die paarsgewijze aan een boom werden opgehangen op ca. twee meter hoogte. Het ene model was gemaakt uit gewone multiplex-platen van 16 mm dik en het ander model was gemaakt van bekistingsplaten, in de volksmond wel 'betonplex' genoemd. Dit laatste houttype is duurzaam en niet te duur en dus bij uitstek geschikt om nestkasten van te maken, maar we vreesden dat het hout misschien voor de eikelmuisen te glad zou zijn.

Het gebied in De Panne heeft een groter oppervlak en er werden 34 paar nestkas-

De haarvallen werden op horizontale takken bevestigd. Foto: Nele Vleugels

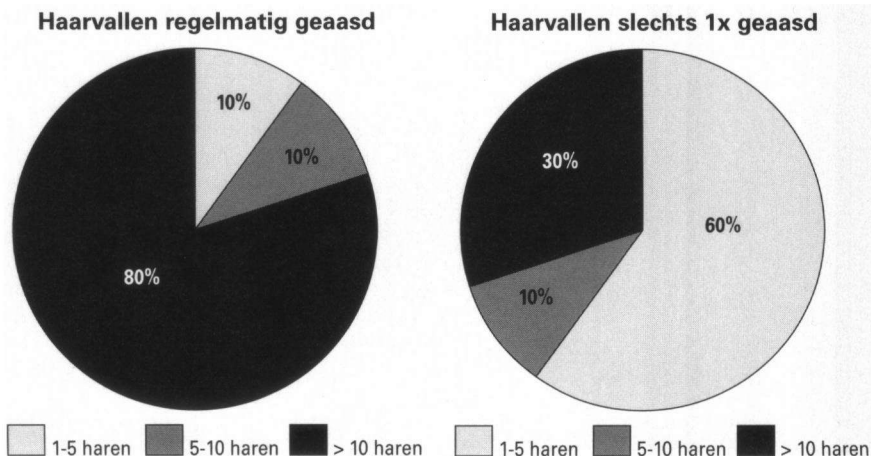
ten opgehangen; in Overijse 24 paar. De nestkasten werden tussen eind augustus en begin september opgehangen; en eind oktober voor de eerste maal gecontroleerd. In Overijse, waar de densiteit van de eikelmuisen laag is, werd geen enkele nestkast gebruikt. In De Panne, daarentegen, werden 23 van de 48 kasten (48%) of, anders uitgedrukt: 15 van de 24 nestkastparen, gebruikt. De aanwezigheid van de eikelmuis werd op verschillende manieren vastgesteld: door uitwerpselen, nestmateriaal en door haren op een speciaal daarvoor aangebrachte kleefband in de opening. In alle gebruikte nestkasten werden haren gevonden, maar slechts in 40% van de deze kasten werden ook uitwerpselen en/of nestmateriaal gevonden.

Wellicht is dat vooral door de korte tijdspanne tussen het ophangen van de kasten en de controle, maar dit moet verder onderzocht worden, want de determinatie van de haren is een tijdrovend werkje en het zou dus eenvoudiger zijn om te kunnen werken met gemakkelijk herkenbare sporen, zoals uitwerpselen.

Haarvallen

Onderzoek met behulp van haarvallen is een ondertussen bekende methode, die met succes gebruikt wordt voor verschillende boomgebonden soorten, zoals hazelmuis en eekhoorn. Het principe is eenvoudig: een pvc-buis, die aan beide uiteinden voorzien is van een strookje dubbelzijdig kleefband, en die, voorzien van aas, in een boom wordt bevestigd. Van theorie naar praktijk is

Figuur 1: Het aantal haren in de haarvallen in frequentie van de functie van azen.

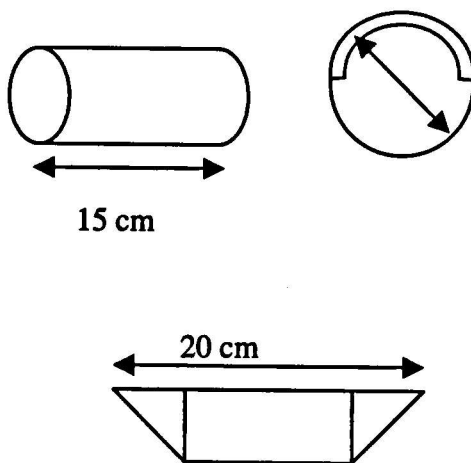
echter een grote stap en we wilden graag weten of het systeem bij de eikelmuis überhaupt werkt. We gingen daarom eerst aan de slag in De Panne in de tuin van Koen Verschoore, waar eikelmuisen in grote aantallen aanwezig zijn en gemakkelijk te observeren. Bovendien gaf dat ons de mogelijkheid om een antwoord te krijgen op een aantal basisvragen, zoals: wat is een goede diameter voor de buizen, moet er regelmatig aas in de vallen of niet?

Er werden 20 haarvallen opgehangen, waarvan er tien elke dag opnieuw van aas werden voorzien en de andere enkel aas kregen bij het ophangen van de haarvallen. Als aas gebruikten we popcorn.

De resultaten waren bijzonder hoopgevend, want reeds de eerste nacht werden in verschillende vallen haren aangetroffen en bij de tweede controle, na 8 nachten, waren alle haarvallen door eikelmuisen bezocht. In de vallen die regelmatig van aas voorzien waren, was het aantal haren groter (figuur 1), wellicht doordat die frequenter door de eikelmuisen bezocht werden.

Reden genoeg voor ons om het experiment verder voort te zetten. In de twee bosgebieden werden 80 haarvallen opgehangen, verspreid over de ganse oppervlakte. De vallen werden om praktische redenen enkel in het begin van aas voorzien en na 20 dagen gecontroleerd. Alle haren werden thuis onder de microscoop bekeken, zoals beschreven door Teerink (1991). Tijdens het eerste experiment regende het verschillende nachten en we stelden vast dat, door opspattende druppels, de kleefkracht van de kleefband afnam. We hebben het concept van de haarvallen daarom aangepast en bij de helft van de haarvallen de uiteinden schuin afgezaagd om een soort afdakje te creëren (figuur 2).

In Overijse vonden we in de vallen enkel bosmuisharen en vogelpluimpjes en geen enkel spoor van eikelmuisen. In De Panne, daarentegen, werden in 33 van de haarvallen (41,5%) haren van eikelmuisen gevonden, waarvan 19 in de schuin afgezaagde en 14 in de gewone buizen. Het verschil tussen deze twee buistypes is niet echt overtuigend, maar vermits het een kleine moeite is, lijkt het ons toch interessant om te kiezen voor de schuin afgezaagde buizen.

Figuur 2: Afmetingen van de gewone en de aangepaste haarvallen.

Zowel nestkasten als haarvallen zijn dus bruikbaar als methode om eikelmuisen op te sporen of te monitoren, maar blijkbaar enkel indien de densiteit voldoende hoog is. Omdat we de densiteit in de twee onderzoeksgebieden niet exact kennen, is het moeilijk in te schatten hoe groot het aantal dieren moet zijn, vooraleer de methode betrouwbare resultaten oplevert. Vermits het vangen van eikelmuisen een nog veel moeilijker zaak is, lijkt het ons toch de moeite waard om in de toekomst bij inventarisaties van haarvallen gebruik te maken. Nestkasten vragen wat meer tijd, zowel in de constructie ervan als in de ingebruikname door eikelmuisen, waardoor deze onderzoeksmethode meer geschikt lijkt voor monitoring van de populatie.

Literatuur:

Teerink, B.J. 1991. Hair of West-European mammals. Atlas and identification key. Cambridge, Cambridge University Press, pp 224.

Met dank aan Koen Verschoore voor de hulp, het gebruik van zijn tuin en de logies.

Sven Verkem
Guldenvliesstraat 31
B-2600 Berchem
België